

sociale verbeteringen, van het empirisme, van de natuurwetenschap. Hoe gecompliceerd de werkelijkheid van de 18de-eeuwsche cultuur is, blijkt wel uit de volkomen tegenstrijdige oordeelvellingen, soms bij denzelfden schrijver. Volgens Mornet is de moderne geschiedschrijving door Voltaire geschapen ¹⁾; toch ontzegt Mornet Voltaire het echte „historische gevoel”, want hij heeft geen begrip voor de Middeleeuwen ²⁾. Volgens Huizinga mist Voltaire de liefde en den eerbied voor het verleden ³⁾ en is de geschiedenis in de beschouwing van de 18de eeuw „een wonderlijk tafereel van toevalligheden”; volgens Taine zegt Voltaire, dat de geschiedenis empirisch-rationeele wetten volgt en een regelmatig verloop heeft en zijn in de 18de eeuw de fundamente van de geschiedeniswetenschap gelegd ⁴⁾. Taine zegt, dat de opvoedkundige, sociale en ethische theorieën van de 18de eeuw gebaseerd zijn op de gedachtenconstructie van den „primitieven mensch” met zijn aangeboren begrip voor mechanica en recht ⁵⁾; Mornet bestrijdt echter, dat de 18de-eeuwsche politieke schrijvers „raisonneurs de cabinet” waren en handhaaft, dat zij realistisch staatkundig inzicht hadden ⁶⁾. Cassirer meent, dat de 18de eeuw wel degelijk blijk gaf van grooten werkelijkheidszin en wars van „systeemgeest” ⁷⁾ was; hij moet echter toegeven, dat de ethiek en de rechtswetenschap van de 18de eeuw aprioristisch zijn ⁸⁾ en Mornet geeft talloze voorbeelden van den „esprit de système” ⁹⁾.

Voor al de letterkunde wordt door Taine aan strenge kritiek onderworpen; de Fransche letteren van de 18de eeuw zijn nog geheel „klassiek”; de dieren bij Lafontaine en de „wilden” bij Voltaire spreken volmaakt logisch; het zijn geen individuen, maar „karakters” ¹⁰⁾. De Fransche klassieke geest kan den mensch niet teekenen, zooals hij in historie en natuur is; men beschrijft niet echte mensen, maar

¹⁾ D. Mornet, *La pensée française au XVIIIe siècle*. 3me éd. Paris, 1932, p. 68.

²⁾ *La pensée*, p. 55.

³⁾ J. Huizinga, *Natuurbeeld en historiebeeld in de 18de eeuw*. *Neophilologus* 1933, p. 11.

⁴⁾ H. Taine, *Les origines de la France contemporaine* (1875). Tome I. *L'ancien régime*. 32me éd. Paris s.d. p. 277.

⁵⁾ Taine, p. 277, 280.

⁶⁾ *La pensée*, p. 110—115.

⁷⁾ E. Cassirer, *Die Philosophie der Aufklärung*, Tübingen 1932, p. X.

⁸⁾ Cassirer, p. 326—327; 328—329.

⁹⁾ D. Mornet, *Les sciences de la nature en France au XVIIIe siècle*. Paris 1911.

¹⁰⁾ Taine, p. 306.